

M65

3228

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. ДРАГОМАНОВА**

Мисюра Тетяна Михайлівна

УДК 17.024.4:304.44

**МІСТО ЯК ПРЕДМЕТ
ФІЛОСОФСЬКО-КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ РЕФЛЕКСІЇ**

09.00.04 – філософська антропологія, філософія культури

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата філософських наук

Київ – 2011

НБ НПУ

100097960

НБ НПУ ім. М.П. Драгоманова

4973

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі культурології Національного університету біоресурсів і природокористування України, Кабінету Міністрів України.

Науковий керівник: доктор філософських наук, доцент
Павлова Олена Юріївна,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України, завідувач
кафедри культурології.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор
Меднікова Галина Сергіївна,
Національний педагогічний університет
імені М.П.Драгоманова, професор
кафедри культурології;

кандидат філософських наук,
Муратова Ірина Анатоліївна,
Національний технічний університет
України "КІП",
доцент кафедри філософії.

Захист відбудеться 10 травня 2011 року о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.13 у Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова, за адресою: 01033, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова за адресою: 01033, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий 9 квітня 2011 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Б.К.Матюшко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Трансформація культурних парадигм призводить до актуалізації у філософському дискурсі нових теоретичних проблем. До них належить і культурфілософське осмислення проблеми міста, яке демонструє своєрідність організації сучасного соціокультурного простору, специфіку його комунікацій та екзистенціальних характеристик сучасної людини.

Глобальні проблеми сучасності не можуть бути розв'язані поза розумінням специфіки міської культури, адже саме вона є тим дисциплінарним простором, який інтегрує найбільш актуальні екологічні, економічні, політичні, соціальні та правові проблеми. Про це свідчить проведення в останні десятиліття великої кількості щорічних міжнародних наукових конференцій, присвячених вивченню проблем міста та динаміці урбанізації («Мова міст» Вашингтон, США, 2010 р.; V Міжнародна наукова конференція «Урбанізм і урбанізація», Люмен, Бельгія, 2009 р.; Семінар з урбаністської трансформації в Азії, Гонулулу, 2008 р. та багато інших). Але вивчення окремих вимірів буття міста не дає адекватного розуміння його сутності. Лише розуміння міста як цілісного культурного феномену, його ролі в історії культурного процесу дозволяє виробити правильні підходи до складного комплексу сучасних проблем, ключем до вивчення яких є філософське осмислення даного феномену.

Вже перші писемні культурні тексти демонструють увагу до запропонованої проблеми. Біблія репрезентує культуротворчий потенціал міста в образній формі. Специфікою античних джерел є перехід від образу міста до його поняття. У творах класиків античної філософії (зокрема у Платона і Аристотеля) проблема міста-полісу як тла розвитку давньогрецької культури та ідеальної держави є імпліцитно присутньою, але вона настільки «загально очевидна» (в гайдегерівському розумінні терміна) для них, що не потрапляє у фокус філософської уваги. Генеза міста як «батьківщини філософії» (Б. Вальденфельс) і центру цивілізованого світу фрагментарно представлена у роботах грецьких і римських діячів культури, таких як Гесіод, Гомер, Еврипід, Плутарх, Полібій, Тацит, Тіт Лівій, Цицерон. Саме міська форма культури для античності є провідною, що доведено у працях західних теоретиків М. Вебера, Г. Зімеля, К. Маркса, а також сучасних російських дослідників Е. Єлізарова, М. Кагана. Дослідження специфіки розгортання античної культури на тлі полісу представлені у роботах В. Бородая, В. Іванова, О. Лосева, В. Панченко, І. Рожанського.

За добу середньовіччя місто втрачає пріоритетність філософської уваги, залишаються лише його ремінісценції як ідеалу організації культурного простору в роботах мислителів цього часу, зокрема, значимою у цьому контексті є робота Аврелія Августина «Про град земний і град небесний». Утопічний образ міста за добу відродження розробляється Т. Кампанеллою,

Т. Мором. Проблема культурної трансформації середньовічної сеньйоріальної культури на міську тлумачиться у роботах таких сучасних авторів, як Н. Еліас, К. Іванов, Ж. Ле Гофф, А. Канарський, А. Ястербицька. Особливого значення набувають роботи, що досліджують буржуа як медіума нового типу культурної комунікації та носія духовних цінностей (Л. Альберті, В. Зомбарт, М. Оссовська).

Проблема міста нещодавно потрапила до простору гуманітарного знання. Лише починаючи з XIX століття вона розробляється спочатку фрагментарно у межах позитивізму його фундаторами О. Контом і Г. Спенсером, а також їхніми послідовниками – представниками культурного еволюціонізму Л. Морганом, Г. Чайльдом. Зокрема, останній підкреслив роль «урбаністичної революції» як критерію переходу до цивілізації. Продуктивними для розуміння соціальної природи міста були й твори засновників марксизму К. Маркса та Ф. Енгельса, а також представників неомарксизму В. Бен'яміна, А. Лефевра.

Тема міста починає активно вивчатися у межах соціології М. Вебером і пізніше стає самостійною проблемою для історії у творах Ф. Броделя. Окремою проблематикою постає дослідження «духу великого міста» та психологічних типів, що він породжує, у роботах Г. Зіммеля. Цивілізаційний підхід до проблеми фаустівської культури, а також специфіки її міського середовища був запропонований О. Шпенгером. У XX столітті феноменологія обґрунтовує власне теоретичне поле, що дозволяє створити новий підхід до соціокультурних феноменів, зокрема, до феномену міста (Б. Вальденфельса, Ж.-П. Сартр).

Девіантний потенціал розвитку міста, а також багато інших соціальних аспектів даного контексту привертає увагу численних західних соціологів: Л. Вірта, К. Лінча, Л. Меммфорда, Д. Харві. Вплив процесу глобалізації на організацію міського середовища досліджували Р. Ллойд, Д. Логан, М. Маклюен, С. Сассен. Українськими студіями у цьому напрямку є роботи В. Андрущенко (проблема ідеологічної ефективності культури та специфіки функціонування глобальних цінностей тощо).

Розуміння міста як простору соціальних інтеракцій або формального критерію об'єднання подій – не може вичерпати всю складність існування людини у міському середовищі. Тому у роботах постмодерністів З. Баумана, Ж. Бодрійяра, Є. Гідденса, М. Фуко актуалізуються філософські концепти архітектоніки життєпростору міста, що зумовлює специфічний образ існування людини. Культуротворчий потенціал постмодерну висвітлений в роботах української дослідниці Г. Меднікової.

Міфопоетичний та семіотичний аспект вивчення міста здійснюється у роботах таких російських дослідників, як В. Іванов, В. Топоров, І. Франк-Каменецкий, О. Фрейденберг. Систематизації різних вимірів культурного порядку міста були проведені такими вченими, як Б. Марков, М. Уваров, Т. Фетисова.

Теоретико-методологічним підґрунтям дослідження стали праці українських дослідників: Г. Волинки (проблема енциклопедизму як засобу

компонування різногалузевих знань) та Н. Мозгової (університет як міський соціокультурний феномен).

Тема міста надійно увійшла у сферу сучасного наукового інтересу і вже встигла природи власною традицією. Почали з'являтися філософські дослідження проблеми міст як осередків культурного розвитку (В. Бен'ямін щодо Москви та Парижа, Г. Зіммель щодо Венеції та Флоренції, Ю. Лотман, М. Каган щодо Петербурга). Особливий інтерес становлять українські студії киевознавства В. Горського, В. Малахова, Б. Кримського, Т. Суходуб.

За різноманітності підходів до вивчення даної проблеми, на нашу думку, у вітчизняному теоретичному полі наявний брак філософського дослідження міста не як соціологічного об'єкта, не як проектного чи архітектурного комплексу, не як соціального середовища, а саме як особливої культурної форми, що склалася історично і отримала виключний соціокультурний статус.

Зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконувалось у системі наукових досліджень кафедри культурології Національного університету біоресурсів і природокористування України (в рамках програми наукових досліджень НДР «Дослідження культурної інтеграції вищої освіти України в європейську систему університетів наук про життя: моніторинг стану та перспектив здійснення», код і номер державної реєстрації 00493706 № 0110U003580).

Мета дисертаційного дослідження. Основною метою дисертаційної роботи є філософський аналіз генези урбаністичної культури. Таке дослідження передбачає виявлення за розмаїттям емпіричних форм міста його цілісної структури, умов її формування та занепаду, а також ролі у західноєвропейській культурогенезі.

Реалізація поставленої мети зумовила необхідність розв'язання таких взаємопов'язаних завдань:

- встановити культурні підстави генези античного міста та проаналізувати специфіку синтезу культурних форм полісу, що обумовлюють його цивілізаційний статус;
- визначити модерністські конотації культурного простору сучасного західного міста;
- виявити базові теоретико-методологічні підходи до розуміння проблеми міста;
- розглянути обставини та причини трансформації форм міста в культурі постмодерну;
- обґрунтувати значення автократії полісу як культуротворчого ідеалу античності.

Об'єктом дослідження є філософсько-культурологічні концепти міста.

Предметом дослідження є філософський аналіз культурогенези міста в контексті формування і розвитку західної цивілізації.

Теоретико-методологічна основа дослідження. Філософська реконструкція культуuroгенези міста висуває низку методологічних проблем, які пов'язані зі складнощами інтерпретації та оцінки різноманітних, навіть часом взаємовиключних тенденцій та фактів, що розкривають внутрішню неоднорідність та динамічність історичних інваріантів міста. Емпіричні подробиці життєпростору західноєвропейської цивілізації не можуть адекватно репрезентувати філософсько-культурологічний зміст міста. Дослідницька стратегія обов'язково має бути сконцентрована на перетворенні окремих елементів на єдину систему взаємозв'язків. Тому розв'язання цієї проблеми повинно демонструвати можливості міждисциплінарного підходу, органічний синтез соціологічних, історичних, психологічних, антропологічних стратегій дослідження, необхідність поєднання мікро- та макрорівнів культурологічного аналізу.

Методологічною основою розв'язання та визначення завдань у компаративному та парадигмальному вимірі філософсько-культурологічного аналізу міста були праці класиків світової та вітчизняної філософії. Особливе значення для дисертаційної роботи має застосування структуралістського методу виявлення бінарних опозицій, таких як «фюсис – техне», «хаос – космос» у процесі становлення міста.

Наукова новизна одержаних результатів. У дисертації здійснено філософській аналіз культуuroгенези міста, визначено його роль у становленні західної культури як тематичного горизонту життєвого світу, результати, якого сформульовані у наступних положеннях, що виносяться на захист.

Вперше:

- встановлено культурні підстави генези античного міста, що має вектор розвитку від цитаделі до демократичної спільноти. Специфіку античної доби можна вбачати у тому, що демократія була не лише формою політичної системи, але й матрицею культурного простору міста, джерелом його «синойкізму». Проаналізована специфіка синтезу культурних форм античного полісу, що обумовлюють його цивілізаційний статус: стратегії естетизації і раціоналізації міської культури, що були покликані легітимувати право еллінів/римлян на володарювання ойкуменою, демонструють культурну гегемонію як якісну відмінність античної культури від інших світів;

- визначено модерністські конотації культурного простору сучасного західного міста. Останній виступає наступником полісу оскільки: виступає концентратором нерівномірності культурного розвитку, носієм високої культури (поділ на столицю і провінцію стає більш очевидним); відбувається абсолютизація автономних форм культури з утворенням нових інститутів і дисциплінарних просторів, полікультурність продовжує бути ключовою характеристикою міської культури. Формуються принципово нові культурні настанови: утилітаризм та розподіл соціальних практик замість концентрації живої праці, розрив між приватним і публічним, породження

новоєвропейського атомарного індивіда. В цілому модерне місто радикалізує культурні настанови, сформовані античним полісом;

Уточнено:

- зміст терміна «місто» як поняття, що передбачає специфічну організацію культурного простору, який характеризується інтенсивним товарообміном, високою щільністю заселення території щодо середньостатистичного рівня даної культури, а також високим ступенем соціальної стратифікації, отже, місто можна розглядати як чинник переходу людини до певного рівня цивілізації. У значенні культурної універсальності місто означає впорядкований людиною дисциплінарний простір, який наділений високим культурним статусом, отже, є носієм високої культури, що передбачає секуляризацію культурного простору при виокремленні таких тенденцій як раціоналізація та естетизація життя людини. Складність організації культурного простору міста передбачає неможливість досягнення його природи з позиції однієї науки, а тому виникає необхідність міждисциплінарного підходу до розуміння проблеми міста;

- обставини та причини трансформації форм міста у культурі постмодерну, визначено їх своєрідність стосовно попередніх історичних модифікацій: неоднорідність постмодерністської ситуації в умовах мультикультуралізму призводить до елімінації межі повсякденності/високої культури (втрата елітарності доступу до інформації продукує трансформацію міста на мегаполіс, такі його постсучасні інваріанти як «глобальне місто», і навіть «глобальне село», що втілюють «квазі-міський образ життя»). Якщо модерне місто радикалізувало певні настанови міської культури полісу, то мегаполіс їх остаточно релятивізує разом з іншими метанаративами класики і навіть модерну.

Одержало подальший розвиток:

- обґрунтування значення автократії полісу як культуротворчого ідеалу античності, що передбачає домінування публічного над приватним у дисциплінарному просторі полісу. Зміна диспозиції може слугувати критерієм занепаду античного міста та цієї історичної модифікації культури у цілому.

Теоретичне і практичне значення дослідження. Одержані результати концептуалізують філософський вимір історії та теорії культури, методологію її викладання, сприяють збагаченню категоріального апарату філософії культури, антропології, соціальної філософії та культурології. У роботі введено в обіг і критично переосмислено комплекс ідей, теоретично-наукових, соціально-практичних надбань різних напрямів класичного та некласичного стилю філософування. Основні положення та висновки дисертації можуть бути використані у процесі подальших філософських, культурологічних, антропологічних та історичних розвідок у контексті досліджень міського простору буття культури можуть застосовуватися у викладацькій діяльності при створенні курсів лекцій та навчальних спецкурсів.

Крім того, одержані і викладені результати уможливлують подальшу комплексну і галузеву розробку різноманітних аспектів містознавства як напрямку розвитку культурологічного знання. Дана робота може слугувати та сприяти аналізу вітчизняних концепцій міста як історичних, так і сьогоденних.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і результати дисертації обговорювались на методичних семінарах і засіданнях кафедри культурології Національного університету біоресурсів і природокористування України. Основні положення дисертаційного дослідження доповідались автором на міжнародній науковій конференції: «Дні науки філософського факультету – 2010» (Київ, 2010); Міжнародній науковій конференції «Сучасна молодь і проблема життєвих цінностей: філософські та етико-культурологічні виміри» (Київ, 2010); XII Міжнародній науковій конференції «Ильенковские чтения – 2010» (Київ, 2010).

Публікації. Результати наукового дослідження висвітлені у 5 наукових публікаціях, із них 4 статті у фахових наукових виданнях, затверджених ВАК України для філософських наук та у 3 тезах доповідей, опублікованих у матеріалах конференцій.

Особистий внесок здобувача в розробку теми дисертації. Дисертація є оригінальною роботою. Висновки й положення наукової новизни одержані автором самостійно.

Структура і обсяг дисертації. Структура роботи зумовлена логікою дослідження, що випливає з поставленої мети та основних завдань. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що включають у себе п'ять підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Обсяг дисертації становить 171 сторінку, з них 156 сторінок основного тексту. Список використаних джерел включає 176 найменувань і складає 15 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність теми дослідження, формулюються мета та основні завдання дисертаційного дослідження, визначено об'єкт та предмет дослідження, розкривається наукова новизна його результатів, теоретичне та практичне значення роботи. Наводяться дані про апробацію та публікації результатів дослідження.

Перший розділ «Теоретико-методологічні підходи до розуміння проблеми міста» окреслює загальнотеоретичну ситуацію, у якій концептуалізується проблема міста, встановлює культурологічне значення методологічних настанов при аналізі переходу від образу міста до його поняття.

Культурологічний підхід до проблеми розуміння міста передбачає подолання крайнощів абстрактного історичного підходу, що зосереджується на описі індивідуального і абстрактного, соціологічного методу, який виходить з необхідності уніфікації суспільних феноменів (позитивізм, де вперше

актуалізується дана проблема). Міждисциплінарність дослідження теми міста у межах гуманітарного знання вимагає формування історичної соціології (М. Вебер) та соціальної історії (Ф. Бродель). Власне культурологічна проблематика міста розробляється у контексті феноменології та структуралізму.

Визнання буттєвого значення «іншого» спричинило необхідність конституювання інтерсуб'єктивно значущого культурно-історичного світу. Визначаючи одночасність неоднорідного, Б. Вальденфельс постає фундатором у феноменологічній традиції теми «сучасного порядку у дзеркалі великого міста» з домінантою звучання полікультурності та історичності цієї проблеми.

Структуралістський метод спрямований на відтворення семіотичного контексту історії міста, міфопоетичних форм його сприйняття (В. Топоров, І. Франк-Каменецький, О. Фрейденберг). Міфологічного аспекту генезі образу міста надають тексти Біблії. Їх аналіз демонструє сутність міста як форми стратифікації культурного простору: як культурний центр воно стає сферою концентрації високої культури, образом і взірцем формоутворення культури взагалі. Тому і закріплюються у культурних стереотипах метафори образи міста-диви та міста-блудниці, легенди про близнюків, середньовічна опозиція граду земного та небесного (Аврелій Августин). Ці метаморфози образу міста демонструють його дуальну природу, культуротворчий потенціал в усьому спектрі девіантності: і як порушника норм традиційного (навіть руйнівника), і як творця нового.

При формуванні культурного простору, особливо міського, відбувається олюднення природи, створюється «друга природа» (І. Кант). Опозиції «природа – культура», «космос – хаос» стають ключовими для розуміння міста як культурної універсалії. Культурологічний підхід передбачає можливість експлікації міста як цілісного феномену у єдності його різноманітних якостей, що корелює з історичними трансформаціями існування людини. Культурософський вимір концепту міста дозволяє перейти від аналізу високих взірців культури до розуміння міста як простору повсякденності.

Таким чином, міську культуру можна розуміти як середовище спілкування, у якому відбувається інтенсивний обмін товарами і цінностями, адже формування міської форми організації є умовою переходу до «громадянського стану» (необхідною, але недостатньою). Саме мотив міста як сфери співжиття вільних громадян (тобто політії, за Аристотелем) стає центральним для епохи античності.

Другий розділ «Античний поліс як цілісний культурний феномен» досліджує ключові моменти формування урбаністичного середовища античності у культурософській перспективі.

Підрозділ 2.1. «Специфіка синтезу культурних форм у генезі античного полісу» виявляє культурні підстави необхідності раціоналізації та

естетизації життєпростору міста доби античності.

Становлення античного полісу починається з традиційної функції цитаделі, тобто укріплення фортеці з метою захисту від зовнішнього ворога (саме такі дескрипції давньогрецьких міст зберігаються ще в гомерівському епосі). Своєрідність античного міста проявляється у виникненні дисциплінарного простору взаємодії рівних між собою власників землі (тоді як давньосхідні цивілізації були інваріантами «субстанціальної тотальності» (К. Маркс), де деспот персоніфікує недиференційовану силу роду). Культурологічна необхідність античного «синойкізму» (від давньогрецького «συναίκεω» – «жити разом») вплинула не лише на античну мораль, але й на інші форми культури, спричинила найбільшу міру їх секуляризації у стародавньому світі.

Демократична форма правління створює умови для якісного перетворення всіх соціокультурних інститутів. Поліс як «спільна справа»/«державна справа» (res-publica) не консервував умови суспільного життя, а був покликаний розв'язувати загальні проблеми античного соціуму (війна, міжнародна торгівля тощо). Обговорення закону всіма вільними громадянами соціуму, використання раціональної аргументації для доведення правомірності власної позиції породжує новий раціоналістичний стиль міркування.

Домінування демократичної культури, що мала міську форму втілення, породжує необхідність раціоналізації її життєсвіту, а відповідно автономізацію філософії як форми духу. Провідна інтенція античної філософії проявляється у тому, що вища справедливість світу полягає саме в єдиній логіці, яка обґрунтовує право греків (а потім і римлян) панувати над рештою світу. Тому вчення про єдність світу, про його Логос як єдину сутність, вперше стає прерогативою лише грецької натурфілософії. У цьому контексті місто можна розглядати як «батьківщину філософії» (Б. Вальденфельс).

Культурологічну логіку становлення античного полісу демонструє ступінь автономізації художньої свідомості. Діонісійство було не лише формою занепаду давньогрецької міфології, а й естетичною стратегією підриву колишніх, аристократично-родових звичаїв і норм (заміна їх на територіальні, тобто міські форми). Це дозволило секуляризувати художню практику античності, настільки збільшити рівень автономності мистецтва, що перевершити це досягнення стане можливим лише за добу Нового часу, коли міський тип культури знов буде ключовим для західної цивілізації. Логіка естетизації античної свідомості слугувала формою підтвердження її домінування над іншими культурними світами, підкреслювала очевидність її культурної вищості, переваги. Антична трагедія стала формою «відкриття свідомості», сформувала «передумови теоретичної рефлексії щодо полісної реальності» (В. Панченко).

Античне місто було тим культуротворчим середовищем, що живило всі інші виміри епохи. Цивілізаційний статус міста визначав демаркацію меж олюдненого світу, стратифікував культурний простір ойкумени. Втягнення в орбіту полісу розглядалось як процес цивілізування всього, що потрапляє під його владу, як долучення до благ цивілізації, до «благого життя» взагалі (Аристотель), а відповідно, його базових ідеалів.

Підрозділ 2.2. «Античний ідеал автократії полісу в філософській та культурологічній перспективі» обґрунтовує полісну міру залежності приватного від публічного та теоретичні стратегії її осягнення.

Не зважаючи на всі розбіжності в іноформах античних міст, можна сказати, що генеза міської культури забезпечує спорідненість античної цивілізації. Більше того, давньогрецький поліс і «Вічне місто» є різними етапами розгортання єдиної закономірності. Рим – це новий, більш потужний виток розвитку античного полісу, якому дійсно вдалося встановити гегемонію над всією ойкуменою того часу за рахунок мобілізації всіх наявних форм культури. Вічне місто реалізувало ідеал автократії полісу, який був сформульований ще Аристотелем, а відповідно, залучило до сфери свого впливу значно більший масштаб живої праці. Регулятивність ідеї автократії міста дозволяє не лише асимілювати інші етнокультури, але й створити тип культурного синтезу на якісно нових засадах: «те, що було весь світ, містом стало одним» (Рутілій Намаціан).

Автократія перш за все втілювалася у право античного міста розпоряджатися не лише рабами, але й власними громадянами. Безліч різних літургій (громадських обов'язків) обтяжувало громадянина: військові суди та їх призначення керівного складу, організація великих свят, примусові позики у разі необхідності тощо. Громадянин був зобов'язаний брати участь у екклесії (зборах), судах присяжних і ніхто не мав права ухилитися. У цьому контексті стає зрозумілим значення справедливості як вищої цінності античної держави (Платон). Риторика глибокої відданості рідному полісу породжувала безумовний пріоритет публічного над приватним (пафосом цього пріоритету пронизані діалоги Платона), такий рівень громадянської зорганізованості, про який стало можливим говорити лише в буржуазну епоху.

Третій розділ «Філософська реценція своєрідності сучасного міста в західноєвропейській культурі» виявляє ремінісценцію міського коду культури в трансформаціях західної цивілізації.

Підрозділ 3.1. «Модерністські розробки урбаністичного середовища» демонструє новоевропейські конотації в культурному бутті західного міста.

Кількісне збільшення середньовічних поселень готує ґрунт для якісного стрибка – розподілу суспільної праці. Коли цей соціальний феномен досягає певного масштабу, суспільні зв'язки набувають форми «загального еквіваленту» – грошового господарства. Місто стає осередком нових

суспільних стосунків і формує принципово інший простір культури щодо середньовічних форм закріпачення. Його жителі – буржуа виконують комунікативну функцію у нових історичних реаліях і стають носіями «капіталістичного духу» (М. Вебер), який формує нові простори культури, створює інші підстави для їх синтезу.

Про останнє свідчить перетворення культурних ідеалів, що формуються у міському середовищі, на апіорні принципи кожній сфері культури (у науці – це класична раціональність, у моралі – утилітаризм, у мистецтві – становлення високого смаку і художнього методу реалізму). Тим часом проникнення цих принципів йде і на рівні повсякденності: у становленні здорового глузду як здатності окремого індивіда, «міщанської чесноти» як історичної форми моральності і естетизації самого міського простору, що передбачає єдність стильової різноманітності життєсвіту і, в той самий час, його дистанціювання від інших дисциплінарних просторів.

У цей період міська форма культури стає тотальною, зумовлює феномен урбанізації – соціокультурний процес епохи індустріалізації, який характеризується розривом приватного і публічного, розділенням у просторі та часі головних сфер людського буття. Остання передбачає переструктуризацію культурного простору, а не просто масове переселення жителів Заходу у міста.

Поступово опозиція «село – місто» трансформується від соціокультурної напруги до внутрішніх протиріч розвитку самого міста. Воно стає головним чинником нерівномірності розвитку, носієм високої культури (уніфікація ринкових відносин, знеособлююча сила загального еквіваленту породжує атомарного індивіда (принцип індивідуалізму не знає античний поліс, який є «спільною справою», республікою). Зовнішня відкритість міської структури містить латентну замкнутість її субкультури. Полікультурність і поліетнічність залишаються базовими характеристиками міського способу життя.

Принципова відмінність сучасного європейського міста полягає у тому, що утилітаризм стає втіленням загальної сили капіталу (що базується на диференціації соціальних практик, а не концентрації рабської праці, як в античності), тому апіорні принципи провідних сфер культури формуються як автономні форми, що дистанціюються щодо соціальної емпірії. Таким чином вони стають формами організації міського простору, що мають іншу логіку існування. Цим обумовлена диференціація сфер міського середовища, а також вищий рівень їх автономії як форм культури. Стає очевидною дихотомією культурного центру і провінції, що закріплює нерівномірність розвитку культури.

Підрозділ 3.2. «Трансформація форм культурного середовища міста в період постмодерну» доводить значимість бінарних опозицій «фюсис – техне», «хаос – космос» для формування архітекτονіки постсучасного мегаполісу.

Місто постіндустріальної епохи перетворюється на мегаполіс, який формує принципово інші принципи організації культурного простору. Він будується за межами опозиції високої і масової культури, втрачає претензію на втілення загально культурних норм. Доступність інформації зумовлюється не соціальним статусом індивіда, а здатністю його до сприйняття і культурного розвитку. Руйнується автономія високих форм культури, що призводить до нового культурного типу синтезу суспільних форм (перш за все, зростання економіки і, власне, інститутів культури, у чому і полягає пафос інноваційного розвитку) та інтеграції культурних зразків до простору повсякденного життя міста. Пафос раціоналізації і естетичного дистанціювання (який зближував модерне місто з античним) витісняється тотальною естетизацією ландшафту культури (М. Бахтін).

Набувають інших культурних коннотацій і настанови утилітаризму, які були специфічною відмінністю буржуазного західного міста. Виробництво перевищує споживання. Виробництво бажання превалює у мегаполісі, який здійснює метаморфозу від «глобального міста» (С. Сассен) до «глобального села» (М. Маклюєн). Нівелюється значення ідеї культурного центру і провінції. Всі ці процеси призводять до виникнення таких соціокультурних феноменів, як «субурбанізм», «квазі міський спосіб життя» (Р. Герберт). Ця метаморфоза обумовлена стиранням меж між містом і селом (місто втрачає чіткі кордони, поглинаючи передмістя, утворюючи функціональну мережу, а з іншого боку, втрачається чіткість внутрішньої структури – розмежування ділових зон і зон відпочинку, тим самим втрачається стандартний для класичного буржуазного міста розподіл на приватне і публічне, відмічений М. Вебером, демаркація сфер роботи, відпочинку і життя). Виробництво у глобальних містах витісняється за межі функціональної мережі. Мультикультурність мегаполісу стає найбільш яскравим показником міської культури. Якщо різноманітність культурних форм була істотною характеристикою міста ще з часів античності, то мультикультурність мегаполісу, що заперечує будь-які метанарративи (Ж.-Ф. Ліотар), має загальну значущість для будь-яких норм. Культивування індивідуального й окремого стає одним з головних принципів ідентифікації жителя мегаполісу. Проте, не втрачають актуальності такі базові опозиції як «фюсис – техне», «хаос – космос», вироблені античною культурою для розуміння природи міста. Хоча вони й набувають іншого змісту в контексті міської культури мегаполісу: штучність постмодерністського урбаністичного середовища релятивізує співвідношення «фюсис» та «техне». Штучна, навіть віртуалізована, культура мегаполісу отримує атрибути самопородження і безмежного розростання (аж до знищення меж між містом і не містом). З іншого боку, втрачаються космоцентричні орієнтації міста. Ризомізація його структури збільшує кількість культурних центрів знижує їх ієрархію.

ВИСНОВКИ

1. Місто у культурологічному вимірі можна розглядати як поняття для визначення такого способу організації дисциплінарного простору, який є концентратом культурної напруженості та носієм зразків високої культури. Стратифікація культурного простору передбачає автономізацію його форм, відповідно раціоналізація та естетизація є визначальними атрибутами життєсвіту міста. Легітимація даної проблеми в дискурсі гуманітарних наук спричинює їх інтеграцію, розкриває евристичний потенціал феноменології (концепти Чужого, інтерсуб'єктивності світу культури) та структуралізму (аналіз бінарних опозицій у семіотичному та міфопоетичному аспектах дослідження проблеми міста).

2. Логіка генези античного полісу обумовлена механізмом формування демократичної культури «синойкізму». Специфікою античного співбуття стає поліс як космоцентрична модель світу на противагу хаосу чужорідних культур. Культурна дистанція, що підкреслювала домінування еллінів та римлян, спиралася на загальну очевидність естетичної значимості власного культурного простору, а також раціональне обґрунтування єдиної логіки космоцентризму, у якому центром світу був сам поліс.

3. Ідеал автократії полісу виходить з переваг публічного над приватним, що передбачає здатність полісу розпоряджатися долею та майном власних громадян. Він демонструє значимість античного міста як цілісного культурного феномену в усіх інваріантах його прояву. Орієнтація на ідеал автократії може бути критерієм розвитку полісу, оскільки його спустошення свідчить про занепад античної культури. Остання має своєю провідною формою здійснення міську культуру, рівень якої був перевершений лише за добу Нового часу.

4. Формування засад сучасного західного міста пов'язане з індустріальним суспільством, специфікою якого пояснюється феномен урбанізації. Остання має окрім соціального, культурний вимір: нерівномірність культурного розвитку, високий ступінь автономізації форм культури, формування культурних інститутів, що є носіями високої культури, диференціація публічного і приватного, раціоналізація і естетизація життєпростору міста. У цьому контексті культурні тенденції західного міста є радикалізацією стратегій розвитку античного полісу, що в індустріальному суспільстві породжує нову якість культурного простору, оскільки ґрунтується не на концентрації «живої праці», а на суспільному її розподілі. Мешканці міста стають головними носіями «духу капіталізму».

5. Постмодерністська трансформація міста на мегаполіс, що відбувається на тлі постіндустріального суспільства, передбачає заміну виробничих структур на споживання. Це свідчить про заперечення стратегій античної і навіть модерної культури у розумінні сутності міста, формування таких його іноформ як «глобальне місто», «субурбанізм», і навіть «глобальне село», про тотальну релятивізацію міської культури в ризомізованому просторі постмодерну.

Отже, проведене дослідження прояснює зв'язок стратифікованої культури з її міською формою існування. Доведено, наскільки небайдужою є міська форма культури до античної демократії, зокрема до її занепаду. Наступні форми міської культури у зазначеному контексті є спадкоємними щодо античного полісу (Модерн радикалізує зазначені стратегії розвитку, доводить їх до крайнього вираження, а постмодерн – релятивізує). Також поза «діалогою» міста не можна зрозуміти ключові стратегії розвитку інших форм західноєвропейської культури.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Мисюра Т.М. Філософський аналіз антропологічних засад існування давньогрецького міста-поліса / Т.М. Мисюра // Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Релігієзнавство. Культурологія. Філософія. – К.: Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2010. – №3 (36) – С. 255–260.
2. Мисюра Т.М. Філософсько-антропологічний аналіз архітектоніки урбаністичного середовища в концепціях Постмодерну / Т.М. Мисюра // Мультиверсум. Філософський альманах. – К.: Видавництво Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України, 2010. – Вип. 6. (94) – С. 103–110.
3. Мисюра Т.М. Єдність різноманіття культурного простору міста в контексті класифікації методів гуманітарного знання / Т.М. Мисюра // Збірник наукових праць «Актуальні філософські та культурологічні проблеми сучасності». – К.: Видавничий центр КНЛУ, 2010. – Вип. 25. – С. 459–465.
4. Мисюра Т.М. Культурологічні параметри трансформації міста в процесі ризомізації наукового знання / Т.М. Мисюра // Збірник наукових праць «Культура і сучасність». – К.: Міленіум, 2010. – № 2. – С. 58–63.
5. Мисюра Т.М. Філософський аналіз «культури міста» в теоретичній рекомендації Л. Мемфорда / Т.М. Мисюра // Науковий вісник НУБіП України. – К.: Видавничий центр НУБіП України, 2010. – № 150. – С. 160–166.
6. Мисюра Т.М. Діалектика античного міста-полісу в контексті «реалізму культури» / Т.М. Мисюра // Ильенковские чтения – 2010. Нет ничего практичнее хорошей теории. Материалы XII Международной научной конференции 13–14 мая 2010. – К.: Видавничий центр НТУУ КП, 2010. – С. 255–256.
7. Мисюра Т.М. Молодь як представник культурного простору міста / Т.М. Мисюра // Сучасна молодь і проблема життєвих цінностей: філософські та етико-культурологічні виміри. Матеріали міжнародної наукової конференції 15–16 квітня 2010 року. – 2010. – К.: Видавничий центр КНЛУ, 2010 – С. 228–229.
8. Мисюра Т.М. Філософсько-естетичний ракурс давньогрецького міста-поліса / Т.М. Мисюра // Дні науки філософського факультету – 2010 міжнародна наукова конференція (21–22 квітня 2010 року) матеріали доповідей та виступів. – 2010. – К.: Видавничий центр ВПЦ, 2010, Частина 5. – С. 37–38.

АНОТАЦІЇ

Мисюра Т.М. Місто як предмет філософсько-культурологічної рефлексії. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.04 – філософська антропологія, філософія культури. – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Київ, 2011.

У дисертації досліджений філософсько-культурологічний ракурс проблеми міста, яке запропоновано розглядати як поняття, що передбачає специфічну організацію культурного простору, який характеризується інтенсивним товарообміном, високою щільністю заселення території по відношенню до середньостатистичного рівня даної культури, а також високий ступінь соціальної стратифікації. Отже, місто можна розглядати як чинник переходу людини до рівня цивілізації. У значенні культурної універсалії місто означає впорядкований людиною дисциплінарний простір, який наділений високим культурним статусом, отже, є носієм високої культури, що передбачає секуляризацію культурного простору при виокремленні таких тенденцій, як раціоналізація та естетизація життєвіту людини (в цьому сенсі місто виступає культурним тлом породження філософії та мистецтва, міра диференціації яких залежить від конкретно-історичної форми міської культури).

Проаналізована специфіка синтезу культурних форм в історичних трансформаціях міста. Античний поліс як перша культурна модель міста в історії західноєвропейської культури репрезентує якісну відмінність античної культури від інших світів та цивілізаційний статус демократичного синоїкізму. Статус міста як культурної доміанти та носія високої культури зберігається і для сучасного західного урбаністичного середовища, що виступає концентратором нерівномірності культурного розвитку. Третій етап розвитку європейського міста становить трансформація міста у мегаполіс, що релятивізує настанови класичної культури. Доводиться, що в умовах постмодерністської ситуації мультикультуризму місто включає тотальну елімінацію меж повсякденності/високої культури, що спричинює втрату елітарності доступу до інформації. Відбувається трансформація міста у мегаполіс, що втілює «квазі міський спосіб життя».

Ключові слова: місто, міська культура, поліс, автократія, мегаполіс, урбаністичне середовище, синтез культурних форм.

Мисюра Т.М. Город как предмет философско-культурологической рефлексии. – Рукопись.

Диссертация на получение ученой степени кандидата философских наук по специальности 09.00.04 – философская антропология, философия культуры. – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова, Киев, 2011.

В диссертации исследован философско-культурологический ракурс проблемы города, который предложено рассматривать как понятие, которое предусматривает специфическую организацию культурного пространства, характеризующее интенсивным товарообменом, высокой плотностью заселения территории по отношению к среднестатистическому уровню данной культуры, а также высокой степенью социальной стратификации. В этом контексте город можно рассматривать как критерий перехода человека к уровню цивилизации (в эволюционистском смысле этого термина). В значении культурной универсалии город означает упорядоченное человеком дисциплинарное пространство, которое наделено высоким культурным статусом, следовательно, является носителем высокой культуры, предусматривающей секуляризацию культурного пространства при выделении таких тенденций, как рационализация и эстетизация жизни человека (в этом смысле город выступает культурным фоном порождения философии и искусства, мера дифференциации которых зависит от конкретно-исторической формы городской культуры).

Сложность организации культурного пространства города предусматривает невозможность постижения его природы с позиции одной науки, а потому возникает необходимость междисциплинарного подхода к пониманию этой проблемы. В диссертации предложен целостный историко-культурологический подход к пониманию города, который выходит за рамки рассмотрения данного феномена как социологической единицы, а репрезентирует его измерение как носителя форм культурного синтеза. Именно в этом контексте раскрывается семиотический анализ таких архаичных образов урбанистической среды, как город-дева и город-блудница, значение мифологемы близнецов-героев как легендарных основателей города. Формирование культурного пространства города происходит как модель очеловечивания природы, создания «второй природы». Оппозиции «природа – культура», «космос – хаос» становятся ключевыми для понимания города как культурной универсалии.

Проанализирована специфика синтеза культурных форм в исторических трансформациях города. Античный полис как первая культурная модель города в истории западноевропейской культуры репрезентует собой качественное отличие античной культуры от других миров и демонстрирует цивилизационный статус демократического синойкизма. Своеобразие античного города становится формой доминирования демократической культуры. Для объединения демоса необходимо культивирование особенного духа города, который позволяет сформировать единство в прочтении и интерпретации всех культурных символов. Обосновывается, важность для античной цивилизации города как формы организации культурного пространства, поскольку даже его внешние параметры (размер, численность, место расположения) становятся предметом философской рефлексии. Стратегии рационализации и эстетизации полисной культуры призваны подчеркнуть исключительность древнего города, что обуславливает специфику

синтеза культурных форм Античности: полис становится «родиной философии» и античного театра.

Сохранение культурной доминанты города как носителя высокой культуры сохраняется и для современной западной урбанистической среды, которая выступает концентратором неравномерности культурного развития. Тотальность городской культуры приводит к появлению качественно нового социокультурного феномена – урбанизации, которая не исчерпывается массовым переселением в город, но порождает новый способ организации культурного пространства, характеризующийся разрывом публичного и частного, дифференциацией сфер работы, проживания и отдыха.

Третий этап развития европейского города представляет собой трансформацию города в мегаполис, что релятивизирует установки классической культуры. Доказано, что в условиях постмодернистской ситуации мультикультуризма город оказывается включенным в тотальную элиминацию границ повседневности высокой культуры, которая сопровождается утратой элитарного характера доступа к информации. Происходит трансформация города в мегаполис, который воплощает «квази городской образ жизни».

Ключевые слова: город, городская культура, полис, автократия, урбанизм, синтез культурных форм, мегаполис.

Mysyura T.N. The City as a Subject of Philosophical and Cultural Reflection. - Manuscript.

Thesis for Candidate of Sciences (Philosophy Doctor) degree in specialty 09.00.04 – philosophical anthropology, philosophy of culture. – National Pedagogical University named after M. Dragomanov, Kyiv, 2011.

The cultural and philosophical aspect of the problem is researched in the dissertation, which is proposed to consider as a concept that involves a specific organization of cultural space, characterized by intensive exchanges and high-density population of area in comparison to the average level of that culture, and high degree of social stratification. So the city can be considered as a criterion for transition to the level of human civilization (in the evolutionary sense of the term). As the cultural universal city means a human ordered disciplinary space that is endowed with high cultural status, therefore, it is the bearer of highly developed culture that provides the secularization of the cultural space of such the distinguishing trends as the rational and aesthetic reshape of man world's life (in this sense, the city is the cultural background of philosophy and art, a measure of differentiation of which depends on the concrete historical forms of urban culture).

The peculiarity of cultural forms synthesis during historical transformations of the city is analyzed. Antique policies as the first cultural model of city in the history of Western culture represents a qualitative difference of antique culture from other ancient civilizations and worlds as well as civilization status of democratic neighbourhood (synoykia). Preservation of cultural dominant of city as representative of high culture is kept for modern Western urban environment, which is the hub of

uneven cultural development. The third stage of European cities development is the transformation of city in metropolis which makes relative the guidelines of classical culture. It is proved that in post modern multicultural situation city is included in total elimination of borders between everyday life and high culture which causes the loss of elite access to information. The transformation of city in metropolis embodies the quasi-urban life.

Keywords: city, urban culture, polis, autocracy, the synthesis of cultural forms, metropolis, urban, environment.

Підп. до друку 08.04.2011. Формат 60×90¹/16. Папір офсетний.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.- вид. арк. 0,9. Тираж 100 пр. Зам. 39.

Видання та друк – Національний науковий центр “Інститут аграрної економіки”
03680, м. Київ-680, вул. Героїв оборони, 10.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2065 від 18.01.2005 р.

